

УКРАЇНЬСЬКА АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСШЕВЧЕНКА

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Украинский журнал
международного права

Ukrainian
Journal of
International
Law

3/2014

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО
СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВОВЕДЕНИЕ

INTERNATIONAL LAW
COMPARATIVE JURISPRUDENCE

Науковопрактичний журнал
Заснований у 1992 році
Виходить чотири рази на рік

Наталія Хендель

Конституційно-правові засади реалізації права на медичну допомогу в Україні

Охарактеризовані конституційно-правові засади реалізації права на медичну допомогу в Україні, проведено аналіз вітчизняного законодавства, регламентуючого право на медичну допомогу різним категоріям осіб. Досліджено відповідність регламентації право на медичну допомогу в Україні міжнародно-правовим стандартам.

Ключові слова: право на здоров'я, право на медичну допомогу, міжнародно-правові стандарти.

Охарактеризованы конституционно-правовые основы реализации права на медицинскую помощь в Украине, проведен анализ отечественного законодательства, регламентирующего право на медицинскую помощь различным категориям лиц.

Исследовано соответствие регламентации права на медицинскую помощь в Украине международно-правовым стандартам.

Ключевые слова: право на здоровье, право на медицинскую помощь, международно-правовые стандарты.

In article the author characterises the constitutional and legal framework of the right to medical care in Ukraine and analyses the national legislation governing the right to medical care to different categories of people.

Compliance of regulation of the right to medical care in Ukraine with the international legal standards is investigated.

Key words: right to health, the right to medical care, international legal standards.

Право на здоров'я належить до природних, невід'ємних, невідчужуваних і непорушних прав людини, яке знайшло відображення на міжнародному та національному рівнях. Найбільш визначними компонентами права на здоров'я є такі види суб'єктивних прав: гарантоване право на доступ до національних систем охорони здоров'я; право на інформацію про фактори, які впливають на стан здоров'я; право на медико-соціальну допомогу та медичну допомогу, включаючи первинну медичну допомогу, які знаходять закріплення на законодавчому рівні більшості держав.

Універсальний рівень закріплення права людини на медичну допомогу є важливою гарантією визнання світовою спільнотою даного права, обумовлює розвиток міжнародного співробітництва у даній сфері та наявність міжнародно-правового регулювання, накладає на держави обов'язок щодо створення механізмів його забезпечення, включаючи законодавчі, адміністративні, судові заходи.

Гарантоване право на доступ до національних систем охорони здоров'я міститься в Європейській соціальній хартії (переглянутої) 1996 р., яка однією з цілей своєї політики передбачила створення умов, що забезпечують ефективну реалізацію права кожної людини користуватися будь-якими засобами, що дозволяють найвищий досяжний рівень здоров'я (п. 11 ч. I). Європейський комітет з соціальних прав конкретизував це зобов'язання, зазначивши, що для його виконання необхідна наявність належної системи охорони здоров'я, яка фінансується переважно з державного бюджету. У Коментарі № 14, що підготував Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, зазначалося, що доступ до послуг систем охорони здоров'я та до інформації про фактори, які впливають на стан здоров'я, – необхідні компоненти права на здоров'я [1].

Право на медико-соціальну допомогу, включаючи первинну медичну допомогу, гарантується п. 13 ч. I Європейської соціальної хартії (переглянута) 1996 р., а саме право кожної людини, що не має достатніх матеріальних засобів, на медичну допомогу. У контексті даного права має значення зміст п. 1 ч. II ст. 13 Хартії: на держави покладається обов'язок забезпечити будь-якій особі, що не має достатніх засобів існування і не здатна отримати їх у результаті власних зусиль або з інших дже-

ХЕНДЕЛЬ Наталія Володимирівна,

старший викладач кафедри загальногуманітарних дисциплін Міжнародного гуманітарного університету кандидат юридичних наук.

рел, зокрема, за рахунок виплат у рамках системи соціального забезпечення, відповідну допомогу, а також необхідний догляд у разі хвороби. Аналогічні положення містяться в п. d ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.; ч. 1 ст. 24 Конвенції про права дитини 1989 р.; ст.ст. 1, 2 Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 р.; ст.ст. 1, 8-17 Європейської Конвенції про соціальну та медичну допомогу 1953 р.; ч. II Європейського кодексу соціального забезпечення 1964 р., п. 1, 3 Конвенції про медичну допомогу та допомоги у разі хвороби 1969 р. та статті 7-12, 34 Рекомендації про медичну допомогу та допомоги у разі хвороби 1969 р.

На конституційному рівні право на медичну допомогу гарантується Конституцією ОАЕ 1971 р., Конституцією Куби 1976 р., Конституцією Філіппін 1987 р., Конституцією Сейшельських островів, Конституцією Румунії 1991 р., Конституцією Литви 1992 р., Конституцією Російської Федерації 1993 р., Конституцією Латвії, Конституцією Бельгії 1994 р., Конституцією Білорусі 1994 р., Конституцією Азербайджану 1995 р., Конституцією Вірменії 1995 р., Конституцією Казахстану 1995 р., Конституцією Фінляндії 1999 р., Конституцією Королівства Таїланд 2007 р., Конституцією Киргизької республіки 2010 р., Конституцією Марокко 2011 р., Конституцією Арабської Республіки Єгипет 2014 р.

Так у ст. 18 Конституції Арабської Республіки Єгипет 2014 р. визначається, що кожен громадянин має право на здоров'я і загальне якісне медичне обслуговування, а відмова в будь-якій формі медичної допомоги людині в надзвичайній або загрозливій життєвій ситуації є злочином [2]. У ст. 29 Конституції Сейшельських островів зазначається, що держава визнає право кожного громадянина на охорону здоров'я, для цього, держава зобов'язується вжити заходів для надання безкоштовної першої медичної допомоги кожному громадянину в державній лікарні [3]. Ст. 51 Конституції Королівства Таїланд 2007 р. гарантує, що особа володіє рівними правами на отримання стандартного медичного обслуговування, а незможні мають право на безкоштовне лікування в державних медичних установах [4]. Конституція Філіппін 1987 р. у ст. 11 ч. XIII вказує, що держава вживає всіх можливих заходів з надання безкоштовної медичної допомоги біднякам [5]. Деталізоване право на медичну допомогу в Конституції Куби 1976 р., а саме у ст. 42 держава проголошує священне право, завойоване революцією, за яким громадяни без різниці раси, кольору шкіри та національного походження отримують медичну допомогу в будь-яких лікувальних установах та у ст. 49 згідно якої усі мають право на турботу про їх здоров'я і на його охорону, й держава гарантує це право наданням безкоштовної медичної допомоги і безкоштовного лікування в лікарнях [6]. У Конституції Бельгії 1994 р. сказано у ст. 23, що кожен має право вести життя, відповідне людській гідності, реалізуючи право на соціальне страхування, охорону здоров'я, соціальну, медичну та юридичну допомогу [7]. Конституція Фінляндії 1999 р. у § 19 гарантує, що влада повинна відповідно з більш детальними приписами закону забезпечити кожному соціальне і медичне обслуговування, а також сприяти допомозі населенню [8]. Ст. 68 Конституції Сербії 2006 р. гарантує забезпечення медичною допомогою з державних доходів для дітей, вагітних жінок, матерів у декретній відпустці, батьків-одиначків з дітьми до семи років і літніх людей, якщо тільки вона не надається будь-яким іншим способом відповідно до закону [9]. Громадяни мають право на медичну допомогу у відповідності до ст. 19 Конституції ОАЕ 1971 р., п. 2 ст. 43 Конституції Румунії 1991 р. [10], ст. 53 Конституції Литви 1992 р. [11], ст. 41 Конституції Російської Федерації 1993 р., ст. 41 Конституції Азербайджану 1995 р., ст. 25 Конституції Казахстану 1995 р., ст. 31 Конституції Марокко 2011 р.; а також гарантування громадянам безкоштовної медичної допомоги в державних лікувальних установах міститься у ст. 53 Конституції Литви 1992 р. [11], ст. 41 Конституції Російської Федерації 1993 р. Держава гарантує кожному мінімум медичної допомоги у відповідності до п. 111 Конституції Латвії [12]. У ст. 38 Конституції Вірменії 1995 р. визначається, що кожен має право на безкоштовне отримання основних медичних послуг [13]. Конституція Білорусі 1994 р. містить положення у відповідності до яких держава створює умови доступного для всіх громадян медичного обслуговування (ст. 45) [14]. Конституція Киргизької республіки 2010 р. в ст. 47 гарантує здійснення безкоштовного медичного обслуговування, а також медичне обслуговування на пільгових умовах в обсязі державних гарантій, передбачених законом [15]. Отже, право на медичну допомогу визначається багатьма Основними Законами держав і, як правило, безкоштовна медична допомога гарантується виключно громадянам цих держав.

Право на медичну допомогу закріплене в ст. 49 Конституції України. Конституція України зобов'язує державу створити умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування та сприяти розвитку лікувальних закладів усіх форм власності, а також встановлює, що у державних та комунальних закладів медична допомога надається безоплатно [16, с. 230].

Але виникає питання щодо умов надання різноманітних видів медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, особливо особам, щодо яких існують певні міжнародно-правові зобов'язання, наприклад, біженці, особи, які шукають притулок, особи, які потребують додаткового захисту.

Перш за все, необхідно визначити зміст поняття “медична допомога” у вітчизняному законодавстві. Термін “медична допомога” вживається у преамбулі, ст.ст. 4, 16, 25, 33, 37, 52, 58, 60, 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я 1992 р. Як зазначає І. Я. Сенюта, під правом на медичну допомогу слід розуміти закріплену у законодавстві та гарантовану державою можливість кожної людини отримувати у закладі охорони здоров'я чи лікаря приватної практики, які здійснюють професійну діяльність відповідно до чинного законодавства, комплекс заходів, які спрямовані на профілактику, діагностику, лікування і реабілітацію, з метою збереження, зміцнення, розвитку та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного й психічного стану людського організму [17, с. 282]. Ст.ст. 33, 35, 58, 67, 68, 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я 1992 р. визначають складові медичної допомоги (швидка, невідкладна, первинна, спеціалізована, високоспеціалізована тощо).

Відповідно частини третьої ст. 49 Конституції України “у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно”, яку на думку Конституційного Суду України треба розуміти таким чином, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам України незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги [18].

Таким чином, на основі аналізу положень Конституції України та рішень Конституційного суду України право на безоплатну медичну допомогу, у тому числі на швидку, невідкладну, первинну, спеціалізовану, високоспеціалізовану, мають тільки громадяни України. Право на медичну допомогу, у тому числі на швидку, невідкладну, первинну, спеціалізовану, високоспеціалізовану, для іноземців, осіб без громадянства, і в тому числі, біженців не гарантується Основним законом України.

Але, визивають питання гарантування надання швидкої (екстреної) допомоги, названим категоріям осіб. На відмінність від інших категорій іноземців, біженці, і споріднені категорії не мають можливості реалізації свого природного права на здоров'я у рамках держави громадянства, тому виникає питання забезпечення їхнього права на здоров'я у державі перебування нарівні з громадянами цієї держави.

Так, у ч. 1. ст. 3 Закону України “Про екстрену медичну допомогу” від 05.07.2012 зазначається, що іноземці та особи без громадянства, які тимчасово перебувають на території України забезпечуються екстреною медичною допомогою у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [19]. Деталізація положень Закону України “Про екстрену медичну допомогу” міститься у Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають або тимчасово перебувають на території України, які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту” від 19.03.2014. Порядком встановлено, що всім категоріям іноземців та осіб без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, медична допомога, зокрема екстрена, надається на платній основі [20]. Позитивним є положення Постанови Кабінету Міністрів № 121 від 19.03.2014 щодо надання медичної допомоги за рахунок бюджетних коштів іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають на території України, іноземцям та особам без громадянства, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту. Також слід зазначити, що особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має на рівні з громадянами України права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування у відповідності до ч. 1 ст. 15 Закону України “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту”. Право на безоплатну невідкладну медичну допомогу в державних закладах охорони здоров'я мають також особи, яким надано тимчасовий захист.

Прогресивні зміни у вітчизняному законодавстві пов'язані з закріпленням положення Постанови Кабінету Міністрів № 121 від 19.03.2014 щодо надання екстреної медичної допомоги на безоплатній основі іноземцям та особам без громадянства, які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, іноземців та осіб без громадянства, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання

біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Дане положення відповідає практиці та принципам діяльності Управління Верховного комісара ООН у справах біженців.

З прийняттям Постанови Кабінету Міністрів № 121 від 19.03.2014 втратила чинності Постанова № 667 "Про затвердження Порядку надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України" від 22 червня 2011 р.

Таким чином, право на медичну допомогу гарантується як на внутрішньодержавному вищому рівні – конституційному, так і на міжнародному – універсальному та регіональному. Законодавство України, яке регламентує право на медичну допомогу, у тому числі і конституційні засади, у повній мірі відповідають міжнародним договорам України та існуючим міжнародно-правовим стандартам права на медичну допомогу. Проте, незважаючи на позитивні зміни у вітчизняному законодавстві щодо права на медичну допомогу, існують правові та адміністративні недоліки у відношенні доступу дітей-біженців і дітей-шукачів статусу біженця до державної допомоги і послуг, наприклад, медичного і психологічного лікування [21, с. 34].

1. Замечание общего порядка 14 о праве на наивысший достижимый уровень здоровья // E/C.12/2000/4.CESCR от 4 июля 2000 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www2.ohchr.org/english/bodies/icm-mc/docs/8th/HRI.GEN.1.Rev9_ru.pdf
2. Конституция Египта [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=1013>
3. Конституция Сейшельских островов [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=536>
4. Конституция Таиланда 2007 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=329>
5. Конституция Филиппин 1987 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=36>
6. Конституция Кубы 1976 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=50>
7. Конституция Бельгии 1994 г [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=157>
8. Конституция Финляндии 1999 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=139>
9. Конституция Сербии 2006 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=369>
10. Конституция Румынии [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=111>
11. Конституция Литвы 1992 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=115>
12. Конституция Латвии [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=116>
13. Конституция Армении 1995 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=132>
14. Конституция Беларуси [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=131>
15. Конституция Кыргызской республики 2010 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=128>
16. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник / За заг. ред. проф. В. Л. Федоренка. – 3-вид., перероб. і доопр., передмова проф. В. В. Коваленка. – К.: КНТ, Видавництво Ліра-К., 2011. – 532 с.
17. Сенюта І. Я. Право людини на медичну допомогу: деякі теоретико-практичні аспекти // І. Я. Сенюта / Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18.04.2008, м. Львів. – С. 277-283.
18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України "у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно" (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29.05.2002 № 10-рп/2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02/paran54#n54>
19. Про екстрену медичну допомогу : Закон України № 5081-VI від 05.07.2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5081-vi>
20. Про затвердження Порядку надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають або тимчасово перебувають на території України, які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту : Постанова Кабінету Міністрів України № 121 від 19.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/121-2014-p>
21. Україна як країна притулку: спостереження щодо становища шукачів статусу біженця і біженців в Україні / УВКБ ООН. – Женева, Швейцарія. – 2013. – 45 с.

Constitutional and Legal Basis for the Exercising of Right to Medical Care in Ukraine Summary

In article the author characterises the constitutional and legal framework of the right to medical care in Ukraine and analyses the national legislation governing the right to medical care to different categories of people. Compliance of regulation of the right to medical care in Ukraine with international legal standards is investigated.

In the article the most recognized components of the right to health are defined: the guaranteed right of access to national health systems; right to information about the factors influencing health; the right to medical and social assistance and medical care, which are fixed at the legislative level of most states.

The article proves that the right to medical care is determined by many basic legal acts of the states and usually free health care is guaranteed only to citizens of those countries.

It is concluded that the right to medical care is guaranteed at both domestic highest level – constitutional, and international – global and regional. Ukraine's legislation, which regulates the right to medical care, including constitutional principles, is in full compliance e with international agreements of Ukraine and the international legal standards on the rights to medical care.